

Massaschade

8 september 2022

Bomencentrum Nederland

CONNECT
BY ANDRIESSEN ACADEMY

Programma

13.30 uur	Welkomstwoord
13.45 uur	prof. mr. dr. Albert Verheij
14.30 uur	mr. Veeru Mewa
15.15 uur	Pauze
15.45 uur	mr. drs. Philip Cilon MCC
16.15 uur	mr. Derk-Jan vd Kolk (i.p.v. mr. Jeroen Quakkelaar)
16.45 uur	Vragen & afronding
17.00 uur	Borrel

Angstschade & WAMCA

8 september 2022

Prof. mr. Albert Verheij

Voorbeelden angstschade

1. Inés & Pablo

2. José

3. Peter

3 vragen

1. Wat is angstschade?
2. In hoeverre is angstschade vergoedbaar?
3. Valt angstschade te vorderen in een collectieve procedure (WAMCA)?

1. Wat is angstschade?

Angst in het schadevergoedingsrecht

- a. Angst als schakel in de causale keten
- b. Angst als 'parasitaire' schadepost
- c. Angst *als zodanig* als schadepost (=angstschade)
=> Dus *zonder* dat sprake is van geestelijk letsel

Angstschade is ...

- divers:
- bedreiging, stalking, angst voor ziekte, angst voor dierbaren
 - O.g.v. art. 6:106 sub a BW? (ECLI:NL:HR:2020:868 (inrijden op agenten II))
- alleen immateriële schade?
- beveiligingsmaatregelen, kosten medische monitoring
- soms moeilijk te onderscheiden van andere inbreuken:
- bv. aardbevingen Groningen

2. *In hoeverre* is angst vergoedbaar?

Maar is angstschade dan vergoedbaar?

- Ja!
- HR NJ 2005/391 (Oudejaarsrellen Groningen)
- ECLI:NL:HR:2016:421 (inrijden op agent I, art. 81 RO)
- Vele uitspraken feitenrechter (strafrechter: stalking, bedreiging, ontvoering & civiele rechter (o.a. blootstelling aan gevaarlijke stof)

Maar wat zijn vereisten?

- Vereisten volgens literatuur:
 - Angst dient hevig te zijn
 - Angst dient langdurig te zijn
 - Angst dient betrekking te hebben op ernstige aantasting gezondheid
 - Angst dient reëel te zijn

Echter....

1
2

- In EBI-arrest (ECLI:NL:HR:2019:376) kiest de Hoge Raad voor andere benadering bij uitleg van art. 6:106 sub b BW
- Of van een persoonsaantasting sprake is, wordt bepaald door weging van: de (i) aard en de ernst van de normschending en van de (ii) gevolgen daarvan voor de benadeelde; degene die stelt in zijn persoon te zijn aangetast dient dit met concrete gegevens te onderbouwen. Enkele schending fundamenteel recht levert geen persoonsaantasting op.
- Geen vereisten maar gezichtspunten (vgl. ook shockschade). Wat is het verschil?

Vergoeding van angst

- 3 categorieën:
 - a. Angst voor eigen fysieke integriteit
 - b. Angst voor fysieke integriteit van anderen (dierbaren)
 - c. Angst voor eigen andere belangen

a. Angst voor eigen fysieke integriteit/gezondheid

- Vb 1: Inés & Pablo (ex-vriend)
 - Vb 2: José (blootstelling aan gevaarlijke stof)

 - Bestaat recht op vergoeding?
- => Onderlinge afweging van de EBI- gezichtspunten

Voorbeeld 1: Inés & Pablo

- ECLI:NL:HR:2019:1465 (inbraak bij afwezigheid bewoners)
- Immateriële schade:
 - Inbreuk privacy
 - Huis was een rommel
 - Gestolen voorwerpen hadden emotionele waarde
 - Moeder: slecht slapen, voelt zich niet veilig in eigen huis, hartkloppingen, verhoogde bloeddruk
- Hof: elk € 275 smartengeld

Voorbeeld 1: Inés & Pablo

- Hoge Raad:
 1. Aard en ernst normschending brengen niet mee dat nadelige gevolgen zo voor de hand liggen dat een persoonsaantasting valt aan te nemen
 2. Niet uitgesloten is dat een inbraak in een woning, en daarmee een inbreuk op de privacy, dermate ingrijpende gevolgen heeft dat sprake is van een persoonsaantasting. Vereist is daartoe dat vaststellingen omtrent die gevolgen (kunnen) worden gedaan.

3. Enkele emotionele waarde van een voorwerp is onvoldoende om bij verlies daarvan een persoonsaantasting aan te nemen.

Voorbeeld 2: blootstelling

- Fase 1: werkgever ontkent blootstelling
- Fase 2: werkgever erkent blootstelling, maar ontkent dat *alle* werknemers zijn blootgesteld
- Fase 3: werkgever erkent blootstelling van iedereen, maar ontkent dat de blootstelling wetenschappelijk gesproken gezondheidsklachten kan veroorzaken
- Fase 4: werkgever erkent wetenschappelijk causaal verband (cv) *in abstracto*, maar ontkent cv *in concreto* omdat blootstelling hier te gering was om gezondheidsschade te kunnen veroorzaken
- Predispositie rechtspraak relevant?

b. Angst voor fysieke integriteit anderen

- HR trekt grens in Oudejaarsrellen Groningen, maar waarom eigenlijk?
- Limitatief stelsel art. 6:107-108 BW is namelijk geen obstakel
- Hof Arnhem-Leeuwarden 30 maart 2015, ECLI:NL:GHARL:2015:2260 (kinderontvoering door ex gedurende 16 maanden) in strijd met Oudejaarsrellen?
- Trekt Hoge Raad een principiële grens of niet?

b. Angst voor fysieke integriteit anderen

- EBI-criteria houden geen beperking in voor vergoeding van angstschade van derden
 - ⇒ Wat als dagenlang onzekerheid bestaat over lot dierbaren?
 - ⇒ Wat als jarenlang onzekerheid bestaat over het al dan niet ontwikkelen van een ernstige (levensbedreigende?) ziekte bij kind of partner?
 - ⇒ Wat als je getuige bent van mishandeling van je partner?
 - ⇒ Vb 3: Peter (ouders zijn bang voor zelfmoord van hun 13-jarige kind dat door klasgenoten wordt gepest)
- Grenzen zijn evt. wel te trekken aan de hand van art. 6:163 BW en 6:98 BW

c. Angst voor eigen andere belangen

2
1

- Zorgen om voortbestaan eigen bedrijf door wanprestatie?
 - uitleg overeenkomst
- Angst voor dreiging van afbranden of beschadigen van eigendommen (plezierboot, vakantiewoning) of van bedrijf?
- Angst voor fysieke integriteit van eigen dieren (bedreiging, vervuiling)?
- Angst voor identiteitsfraude?
- Angst voor onvruchtbaarheid?
- Angst voor reputatie (chantage): openbaar maken van belastingfraude, vreemdgaan of intieme foto's?

Hoogte smartengeld: angst voor eigen fysieke integriteit

- ECLI:NL:HR:2016:421 (inrijden op agent I): € 750
- Bedreiging gedurende 20 minuten (ECLI:NL:RBROT:2022:5547): € 7.500
- Belaging gedurende 9 maanden (ECLI:NL:HR:2021:1002): € 3.000
- Angst voor ziekte (ECLI:NL:GHSHE:2015:2587): € 2.250

Hoogte smartengeld: angst voor dierbaren

2
3

- 1 jaar angst om lot verdwenen zelfstandig wonende dochter (ECLI:NL:RBROT:2013:5762): € 7.500
- Kind < 12 jaar gedurende 16 maanden door vader ontvoerd (VS): moeder en dochter elk € 2.500
- Kinderen van 1,5 en 3 jaar oud gedurende >1 jaar door vader ontvoerd (2005, ECLI:NL:GHARN:2005:AT2244): € 5.000
- Kind van 1,5 jaar gedurende 5,5 jaar door vader ontvoerd (Soedan, VK) (ECLI:NL:RBMNE:2014:2345): € 8.000

3. Angstschade vorderen volgens de WAMCA

Hoge Raad

- Aardbevingen Groningen I (ECLI:NL:HR:2019:1278):
- “volstaat niet de enkele vaststelling dat de benadeelde woont in het gebied waar dikwijls aardbevingen worden gevoeld en schade wordt geleden, in combinatie met een persoonlijke verklaring van die benadeelde over zijn beleving van de invloed die de aardbevingen op hem hebben.”
- Vgl. eerder ECLI:NL:HR:2019:1465 (inbraak bij afwezigheid bewoners)

Hoge Raad

- De omvang laat zich niet 'min of meer forfaitair' vaststellen.
- Gevolgen aardbevingen kunnen voor bewoners van een bepaald gebied zo voor de hand liggen dat rechter een persoonsaantasting en minimumbedrag aan smartengeld kan aannemen.

Hoge Raad

- Aardbevingen Groningen II (ECLI:NL:HR:2021:1534)
- Hof:
 - 2 maal fysieke beschadiging woning => persoonsaantasting wordt verondersteld
 - Benadrukt dat beschadiging beangstigend is en verwijst naar wetenschappelijk onderzoek
 - Minimumbedrag van € 2.500
- Hoge Raad:
- Laat dit in stand

Conclusies

Wat duidelijk is

- Art. 6:106 sub a BW zal zelden een grondslag bieden, dus => art. 6:106 sub b BW
- Art. 6:106 sub b BW: EBI-criteria zijn beslissend; angstschade bestaat niet als afzonderlijk door HR erkende categorie
- Daarmee trekt HR *géén* principiële grens
- HR trok ook *géén* principiële grens in Oudejaarsrellen Groningen mbt vergoedbaarheid van angst voor fysieke integriteit anderen (dierbaren)
- Kortdurende angst voor eigen fysieke integriteit is vergoedbaar
- Daarmee is langdurige angst voor eigen fysieke integriteit ook vergoedbaar
- Gevolgen benadeelde dienen geobjectiveerd te zijn

Wat onduidelijk is

- Onduidelijk is:
 - Of HR toch niet ergens onderscheid wil maken tussen angst voor eigen fysieke integriteit en integriteit van dierbaren (afgeleide angstschade) o.g.v. art. 6:163 BW en 6:98 BW
 - In hoeverre angst voor andere belangen dan fysieke integriteit vergoedbaar is
 - Of HR de lat in collectieve procedures (stiekem) lager legt dan in individuele procedures
 - Hoogte van smartengeld

De feiten, het recht en vooral de mensen

Veeru Mewa

VictimFirst Advocaten

Opaallaan 1180
2132 LN HOOFDDORP

Disclaimer

- Slachtoffer advocaat.
- Verhaal uit de praktijk, geen wetenschapper.

Mijn ervaringen

- Faro ramp Vlucht MP 495 (29 december 1992)
- Schipholbrand (27 oktober 2005)
- Turkish Airlines Vlucht TK1951 (9 februari 2009)
- Afriqiyah Airways Vlucht 771 (12 mei 2010)
- Alphen aan den Rijn (9 april 2011)
- Malaysia Airlines vlucht MH 17 (17 juli 2014)

1. WAMCA (Wet Afwikkeling Massaschade in Collectieve Actie) – feiten en weetjes.
2. Kan WAMCA helpen bij totstandkoming van regelingen in onze branche?
3. WAMCA en schadebegroting (voor en nadelen).
4. Crowdmanagement (louche of ondeskundige belangenbehartigers, gedragsregels) en Peoplemanagement (onderliggende verhoudingen, tegenstrijdige belangen).
5. Sociale dynamiek tussen slachtoffers.
6. Wederpartij toewerken naar een werkbare relatie?
7. Bewijs (problemen?), tijdsverloop.
8. Schade – WAMCA, abstract vs concreet vs. alternatieven? Afwijken van 150 Rv? Royaal zijn.
9. De rol van de media. Gevaar of kans?

WAMCA – eerst wat feitjes en weetjes

- “Centraal register voor collectieve vorderingen” te vinden via <https://www.rechtspraak.nl/Registers/centraal-register-voor-collectieve-vorderingen#6f1c15a9-f3e8-4b9b-ab79-4b3bb766c72f6bc1d2e4-e511-4e04-bf16-8ad720b8f8b359> .
- Mooie samenvatting en analyse van alle lopende zaken zie https://www.wijnenstael.nl/publicaties/9137?gclid=Cj0KCQjwspKUBhCvARIsAB2IYuuhi8htJjZ5B2bPrFQ3A5g-z-JqzsD01JdLqcQFe_sjZNpZGEvhpwsaAvybEALw_wcB.
- Meest recente publicatie over ‘class action’ zie <https://cms.law/en/media/international/files/publications/publications/european-class-action-report-2022?v=2> (juli 2022).
- Zijn er vooroordelen m.b.t. de WAMCA?

ANALYSE

Viert straks in Nederland claimland het
Amerikaans opportunisme hoogtij?

Luister naar
09:45

Vrees voor overbelasting rechtssysteem door hausse aan massaclaims van buitenlandse investeerders

Trouw

ERDIEPING

DUURZAAMHEID&ECONOMIE

OPINIE

RELIGIE&FILOSOFIE

xander Klöpping tegen Apple aanspant, staat niet op zichzelf.
Nederland sprake van een *hausse* aan massaclaims.
ien een verdienmodel in de miljardenclaims.

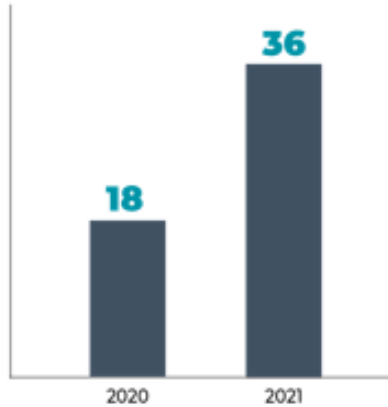
Leestijd 5 minuten

Nederland is de spil in een groeiend aantal claims van bedrijven tegen staten

- **WAMCA** - Eerst wat weetjes

Collectieve vorderingen ingediend en ingeschreven in het Centraal register voor collectieve vorderingen onder de WAMCA:

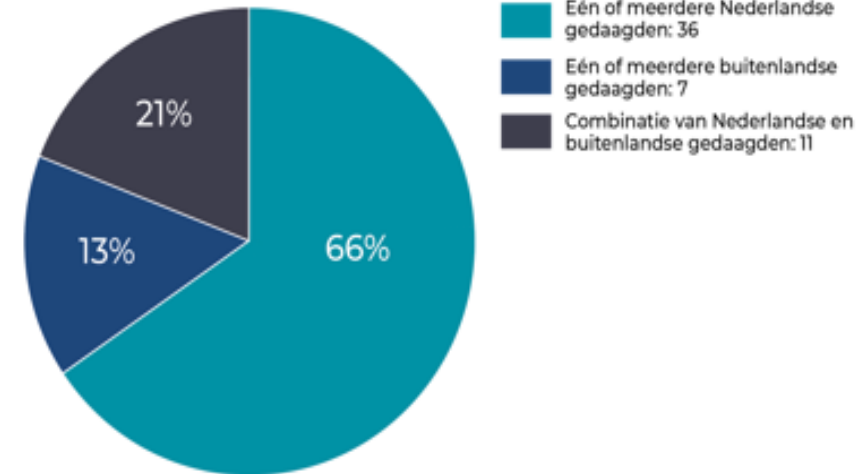

©Wijn Stael adv.

9

shutterstock.com · 1208937241

Geografische spreiding gedaagden:

©Wijn Stael adv.

Type gedaagden:

©Wijn Stael adv.

- Als basisregel geldt: *“Claims worden niet bedacht: bedrijven richten schade aan en dat leidt tot een claim. De enige vraag is wie hem oppakt. Er zijn mensen die denken dat grote bedrijven in beginsel correct handelen, maar dat is in veel gevallen helemaal niet zo. Juist grote bedrijven schenden willens en wetens de regels.”* (Adriaan de Gier in Volkskrant 6 juni 2022).
- Het standaardwerk waar alles over de werkwijze van WAMCA in staat: A.J. Verheij, ‘De Wet afwikkeling massaschade in collectieve actie en de begroting van personenschade’, Verkeersrecht 11 – 2020.

1A Kan de WAMCA bijdragen aan minnelijke regelingen?

- De WAMCA moet het mogelijk maken om massaschade af te wikkelen ook als de schadeveroorzaker of schadeveroorzakers niet bereid is/ zijn om te schikken.
- De wetgever is erg van het schikken, dus zodra de rechter de formaliteiten van de WAMCA heeft afgehandeld (groep geïdentificeerd, ontvankelijkheid beoordeeld, exclusieve belangenbehartiger benoemd etc.), dan stelt hij een termijn voor beproeving van een schikking (art. 1018g Rv).
 - i) Als er een schikking tot stand komt en
 - ii) de rechter deze goedkeurt,
- kunnen benadeelden eventueel uitstappen (art. 1018h lid 5 jo. art. 1018f lid 2 Rv) 'opt out'.
- Dus pas als de schikking is mislukt, komt de inhoud weer aan bod (art. 1018i Rv) en wordt de rechter actief.
- **Charmant en op het oog efficiënt. Maar heeft dit effect?**

1A Kan de WAMCA bijdragen aan minnelijke regelingen?

- Ik vraag het me af. Ik ben het eens met de auteurs die betogen dat alvorens die schikking uit art. 1018g Rv te beproeven een voorlopig oordeel aan de rechter verzocht zou moeten worden.
- Anders heeft deze schikkingspoging geen meerwaarde ten opzichte van de schikkingspoging die voorafgaand aan de procedure dient te worden gedaan. Immers partijen proberen altijd eerst te schikken voordat bij de rechter wordt uitgekomen.
- De wet zegt hier niets over, maar het lijkt verstandig om dit voorlopig oordeel toch te proberen. Zie W.H. van Boom, 'WCA -> WCAM -> WAMCA', TvC 2019/4, par. 2. Zie ook artikel Verheij VR.

1B WAMCA en schade - een moeizame relatie ?

- Hoe wordt de schade begroot binnen WAMCA?
- De WAMCA volstaat in artikel 1018i lid 2 Rv niet met een enkele verwijzing naar de regels over de omvang van de schadevergoeding in afdeling 6.1.10 BW, maar geeft de rechter daarbovenop nog vier instructies. De rechter moet:
 1. waar mogelijk de schadevergoeding voor benadeelden in categorieën vaststellen;
 2. ervoor zorgen dat de collectieve schadeafwikkeling in ieder geval het in artikel 7:907 lid 2 sub a t/m f BW genoemde bevat;
 3. ervoor zorgen dat de hoogte van de toegekende vergoedingen redelijk is; en
 4. erop toezien dat de belangen van benadeelden ook anderszins gewaarborgd zijn.

1B WAMCA en schade - een moeizame relatie ?

- Ad 1 en 3
- Instructie 1 en 3 staan op gespannen voet met de toepassing van afdeling 6.1.10 BW.
- In afdeling 6.1.10 BW bestaan geen categorieën. Uitgangspunt is dat de schade individueel en concreet berekend wordt.
- Zoals Verheij terecht stelt: *"Hoezo die verwijzing naar de redelijkheid? Is ons schadevergoedingsrecht dan niet redelijk? En als het dat wel is, waarom wordt hier dan naar de redelijkheid verwezen?"*
- Hoe bepaalt de rechter redelijkheid? Rechter heeft alleen artikel 6:97 BW in zijn gereedschapskist, te weten dat de rechter de schade begroot op de wijze die het meest met de aard daarvan in overeenstemming is en dat de rechter de schade ook mag schatten indien die niet nauwkeurig valt vast te stellen. Veel onduidelijkheid dus.
- Uit de prejudiciële beslissing van de Hoge Raad inzake de aardbevingen in Groningen valt verder af te leiden dat de Hoge Raad tegen forfaitaire bedragen ter compensatie van immateriële schade is (HR 19 juli 2019, ECLI:NL:HR:2019:1278). Dat is, aldus de Raad, strijdig met het hoogstpersoonlijke karakter van smartengeld. Een basisbedrag is in bepaalde gevallen wel denkbaar.

1B WAMCA en schade - een moeizame relatie ?

De vraag is dus of in een collectieve schadevergoedingsprocedure het materiële recht tóch niet anders wordt toegepast, dan in een individuele procedure, ondanks de verzekering op de eerste pagina van de memorie van toelichting:

**'Het wetsvoorstel verandert het materiële aansprakelijkheids-
of schadevergoedingsrecht niet.'**

Begroten schade?

Waarom zou het voor een benadeelde mogen uitmaken of hij alleen schade heeft geleden of dat hij één van de vele slachtoffers is? Wordt de aangesproken partij niet benadeeld als haar bepaalde, op de individuele positie van de benadeelde toegespitste verweren zoals eigen schuld (art. 6:101 BW), uit handen worden geslagen?

“De vraag blijft dan hoe de rechter de schade kan/zal begroten in een WAMCA-procedure? Als abstrahering niet mogelijk is naar geldend recht, valt te vrezen dat de WAMCA geen soelaas biedt in gevallen waarin er individuele verschillen bestaan tussen benadeelden die van invloed zijn op de omvang van de schade, met name dus bij personenschade en zaakschade” (aldus Verheij in VR).

Reden voor mij om niet automatisch voor WAMCA te gaan.

Bovendien geldt nog: Bij grensoverschrijdende gevallen - milieuverontreiniging met internationale slachtoffers, of een ramp met internationale slachtoffers (vliegcrash) - is aansluiting bij een buitenlandse rechtsmacht wellicht vele malen aantrekkelijker voor het slachtoffer.

Begroten schade? Acties richting de cliënt

Wil de belangenbehartiger zijn werk goed doen bij een ramp of massaschade, dan dient men pro actief te zijn.

Verzamel alle medische informatie, maar verkrijg ook een compleet inzicht in de schade.

Laat duidelijk zijn wat benodigd is! Verdiep je in de betrokken partijen.

Art. 150 Rv blijft de stelregel: Wie eist, bewijst.

Voor wiens risico komen de bewijsproblemen door bijvoorbeeld tijdsverloop? In beginsel eisers (vgl. [ECLI:NL:RBDHA:2020:2584](#) en [ECLI:NL:RBDHA:2020:2558](#) 'Ragawade')

Uitgangspunt is immers concrete schadebegroting. Maar in onderling overleg is altijd alles mogelijk.

- Waarom grootte groep eisers van belang?
- 'meest geschikte eiser' als Exclusieve Belangenbehartiger (EB) aan te wijzen. Hij neemt daarbij de volgende omstandigheden in acht: - de omvang van de groep personen voor wie de eiser opkomt; - de grootte van het vertegenwoordigde financiële belang; - andere werkzaamheden die de eiser verricht voor de personen voor wie hij opkomt in of buiten rechte; - eerdere door eiser verrichte werkzaamheden of ingestelde collectieve vorderingen. art. 1018e lid 1 Rv → Wat zal een rechter doen in de situatie waarbij 1 advocatenkantoor 200 slachtoffers bijstaat en daarnaast 15 NCNP bureautjes in totaal 300 slachtoffers?
- Zo heel exclusief is de EB echter ook weer niet, want de rechter mag ook meerdere EB's aanwijzen als de aard van de vordering, of van de eisers of van de belangen van de betrokken personen, daartoe aanleiding geeft (art. 1018e lid 4 Rv).

Het werk van de (gekwalificeerde) belangenbehartiger bestaat na een ramp uit de volgende aspecten (crowdmanagement):

1. Het juridisch werk (wat wil de client);
2. Informeren van het publiek;

waarschuwen voor de NCNP aasgieren; American Code of Professional Responsibility vs (Europese) gedragsregels. Levert soms problemen op.

- b. 'deskundigen' die in de media verschijnen en onzin uitkramen (vervaltermijnen vs. verjaringstermijnen, zieltjes te winnen);
- c. haalbaarheid van de zaak, valse verwachtingen wegnemen vs. het eerlijke verhaal vertellen (snel en laag vs. lang wachten en hoog);

Onderschat niet met welke verwachtingen slachtoffers binnenkomen na foutieve informatie.

Onderschat niet welke strijd er gevoerd moet worden met de louche partij (tot aan procedures toe).

LSA, ASP, Letselschaderaad: iedereen vindt iets van iets.

Belangenbehartigers (louche of niet) bij elkaar brengen (samen staan we sterk).

Gecoördineerd werken richting aansprakelijke partij.

Iemand moet de leiding nemen, er moeten geen gekke dingen gebeuren. Neuzen moeten dezelfde kant op staan, anders worden de slachtoffers tegen elkaar uitgespeeld.

Werkbare relatie proberen op te bouwen met wederpartij.

Peoplemanagement en 'slachtoffersmanagement'

Slachtoffers en nabestaanden krijgen ineens met elkaar te maken. Zonder daarvoor te kiezen zijn zij ineens "de slachtoffers" of "nabestaanden".

Je vrienden kies je uit, lotgenoten niet.

Iedereen is in rouw of is gewond, is op zoek naar antwoorden en dat verenigt. Máár zorgt daarna voor frustraties, irritaties en ruzies.

De "zakelijke" klant vs. "emotionele" klant.

De klant die miljoenen wil vs. de klant die de waarheid wil achterhalen.

Het schuurt en knettert aan alle kanten.

Rol van de media?

Bij uitstek het middel om het grote publiek te bereiken en die goed te informeren.

Maar media kijkt niet meer verder dan neus lang is. Zogenaamde 'deskundigen' komen aan het woord. Kan averechts werken.

Wat kunnen we verwachten? Tsunami van WAMCA claims?

- Eind april oordeelde het Europees Hof van Justitie dat gedupeerden (met consumentenorganisaties) ook de privacywetgeving AVG kunnen gebruiken om collectieve acties te beginnen.
- Ook de Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG) zorgt voor een toename van het aantal massaclaims in ons land. In 2021 werden er verschillende collectieve schadeclaims ingediend tegen organisaties die op grote schaal persoonsgegevens verwerkten (Google, Facebook, Tik Tok).
- Verzekeringsmaatschappijen verwerken op grote schaal persoonsgegevens. Wees op uw hoede.....

WAMCA – goed idee ?

WAMCA goede optie erbij om de schade voor gedupeerden zo goed mogelijk gecompenseerd te krijgen. Zeker als sprake is van grote groepen slachtoffers en vrij eenvoudige schade (sjoemelsoftware, materiele schade etc.). Is sprake van levens ontwrichtende schade, complexe milieuschade, dan vraag ik me af of WAMCA uitkomst biedt.

WAMCA biedt vooral soelaas bij bescherming van consumenten. Enerzijds hebben individuele consumenten vaak een relatief kleine vordering waardoor enkel collectief procederen een uitkomst biedt gezien de kosten van een individuele procedure. Anderzijds hebben consumenten ook de behoefte aan de ondersteuning van een professionele belangenorganisatie, nu zij zelf de kennis en ervaring missen waar het aankomt op procederen.

Maar wet is nog jong en ontwikkelt zich door. Advocaten zien de kansen. Procesfinanciers nog meer...

Uiteindelijk zijn u en ik bezig met 1 ding: het slachtoffer compenseren met wat degene is aangedaan. Dat werkt alleen als we dat allebei willen. WAMCA is een hulpmiddel daarbij. Kerkelijk misbruik goed en succesvol voorbeeld.

Vragen / opmerkingen?

Einde

Dank voor uw aandacht !

Veeru Mewa

Pauze

CONNECT
BY ANDRIESSEN ACADEMY

Massaschade bezien vanuit het perspectief van de expert

In hoeverre zijn theorie en praktijk congruent aan elkaar?

8 september 2022

Philip Cilon

CONNECT
BY ANDRIESSEN ACADEMY

Waar gaan wij het over hebben?

1. Wat is nu (een) massaschade?
2. Mooie definitie, maar wat moet concreet gedaan worden?
3. Hoe is dit in de praktijk gebracht bij het schietincident in De Ridderhof d.d. 9 april 2011 te Alphen aan den Rijn?

Vanaf 1 januari 2020 kunnen burgers en bedrijven die massaal schade lijden samen naar de rechter om deze vergoed te krijgen.

- ✓ Straks kan de hele zaak in één gezamenlijke procedure worden afgehandeld.
- ✓ De wet biedt gedupeerden bescherming. Zij weten daardoor aan welke belangenorganisaties zij hun belangen kunnen toevertrouwen.
- ✓ Er komt een centraal openbaar register voor collectieve vorderingen.

Massaschade: wat is dat?

- Een 'containerbegrip' waarvoor geen vastomlijnde definitie bestaat.
- Ook wel: 'class action'.
- De definitie die ik hanteer:

Een (soortgelijke) gebeurtenis waardoor een groot aantal personen is gedupeerd waarbij voor de schade(bepaling) dezelfde en/of nauwverwante feitelijke en juridische vragen beantwoording behoeven.

- Ondergrens aantal gedupeerden: formeel géén, maar in ieder geval meer dan één.
 - Veel voorkomend: productaansprakelijkheid, zoals Poly Implant Prothèse (PIP implantaten), Philips met apneu apparaten, maar ook andere gebieden zoals bv Toeslagenaffaire, MH17, grote kettingbotsing, long Covid in de zorg en in onderwijs (vakbonden overwegen Staat aansprakelijk te stellen) e.d.
-

Massaschade: in en buiten rechte

- Beoordeling aansprakelijkheid: *zelfde rechtsvraag* voor alle gedupeerden; buiten of in rechte.
 - Buiten rechte: gebleken aansprakelijkheid, dan focus op te onderscheiden (schade)aanspraken en eventuele categorisering hiervan.
 - In rechte: Wet afwikkeling massaschade in collectieve actie (WAMCA; per 1 januari 2020).
 - WAMCA: alle collectieve acties die betrekking hebben op een voorval op of na 15 november 2016.
 - Voordeel: één procedure voor alle gedupeerden waarin ook schade(verhaal) mogelijk is i.t.t. de verklaring voor recht die voorheen gevorderd kon worden (WCAM) en partijen alsnog individuele procedures moesten starten inzake de schade.
 - Wettelijke verankering in 3:305a BW: *Een stichting of vereniging met volledige rechtsbevoegdheid kan een rechtsvordering instellen die strekt tot bescherming van gelijksoortige belangen van andere personen, voorzover zij deze belangen ingevolge haar statuten behartigt (lid 1).*
-

Massaschade: bij gebleken aansprakelijkheid

- In deze presentatie wordt de focus verder gelegd op het schadeproces buiten rechte na erkenning van aansprakelijkheid.
 - Hoe groot is 'de massa' precies en welke (claim)situaties zijn te onderscheiden?
 - Nederlands Recht is gebaseerd op individuele aanspraken en dito schadetoerekening.
 - *Art. 6:98 BW: Voor vergoeding komt slechts in aanmerking schade die in zodanig verband staat met de gebeurtenis waarop de aansprakelijkheid van de schuldenaar berust, dat zij hem, mede gezien de aard van de aansprakelijkheid en van de schade, als een gevolg van deze gebeurtenis kan worden toegerekend.*
 - Maar ook art. 6:97 BW: *De rechter begroot de schade op de wijze die het meest met de aard ervan in overeenstemming is. Kan de omvang van de schade niet nauwkeurig worden vastgesteld, dan wordt zij geschat.*
 - Dus: als 'de massa' het toelaat concrete schadebegroting en anders 'damage scheduling', een soort schadematrix.
-

Massaschade: schietincident De Ridderhof

- 9 april 2011, waarbij een schutter een aantal wapens leegschoot in winkelcentrum De Ridderhof.
 - Gevolgen: dodelijke slachtoffers, slachtoffers met fysiek letsel en veel 'shockschade'.
 - Juridische inzet: politie heeft onterecht een wapenvergunning afgegeven en daarmee is onrechtmatig/nalstig gehandeld op grond waarvan aansprakelijkheid aan de orde is (art. 6:162 BW).
 - Verweer: het relativiteitsvereiste (art. 6:163 BW) staat hieraan in de weg, m.a.w. de onterecht afgegeven wapenvergunning staat in een te ver verwijderd verband tot de daad die de schutter feitelijk pleegde. Ook zonder wapenvergunning zou hij tot deze daad gekomen zijn.
 - HR 20-09-2019 (ECLI:HR:2019:1409): arrest Hof Den Haag wordt bevestigd; er is voldaan aan het relativiteitsvereiste.
 - De overtreden norm van de Wet wapens en munitie strekt er niet alleen toe om de veiligheid van de samenleving te bevorderen, maar ook om te voorkomen dat individuele burgers slachtoffer worden van onverantwoord vuurwapenbezit.
-

De Ridderhof: aansprakelijkheid gegeven en nu?

- Wie zijn er allemaal betrokken en op welke wijze?
 - Welke categorieën slachtoffers zijn te onderscheiden en welke criteria gelden daarvoor?
 - Art. 6:98 BW (concrete schadetoerekening) of schadecategorieën als basis voor vergoeding ('schadematrix')?
 - Gelijke aanspraken/vorderingen op gelijke wijze beoordelen ('gelijkheidsbeginsel')...
 - Rechtszekerheid borgen; dus ook 'precedentwerking' voorkomen...
 - Praktisch: hoeveel claims zijn er te verwachten en wat betekent dat voor de inzet van experts?
 - Hoe gaan wij dit allemaal 'managen'?
-

Massaschade 'managen'?

Verwachtingen

Verantwoordelijkheid

Vertrouwen

De Ridderhof: de gekozen aanpak

- Inzicht verkrijgen in concrete gegevens slachtoffers en hun belangenbehartigers.
 - Inzicht verkrijgen in betrokkenheid en gevolgen (overlijden, fysiek letsel, psychisch letsel) per concrete aanspraak.
 - Opstellen van criteria die per categorie slachtoffer gelden en het delen daarvan binnen het projectteam, zodat op gelijke wijze gewerkt en beoordeeld wordt.
 - Capaciteit inregelen voor wat betreft de medisch advisering en het proces van informatieaanlevering en (uniforme) beoordelingscriteria.
 - Afstemming werkwijze met opdrachtgever(s): De Politie/Centraal Beheer en na april 2020 met Stichting VSSA die is opgericht voor de beoordeling en afdoening van de aanspraken.
 - Afstemming werkwijze en aanpak met belangenbehartigers die meer slachtoffers bijstaan.
 - Continue bewaking van de ontwikkelingen en direct acteren daarop...
-

De Ridderhof: complicerende factoren?

- Belangenbehartigers die hun eigen plan trokken en de ernst van het schietincident en periode van procederen als belangrijkste argumenten hanteerden voor het indienen van vorderingen en niet bereidheid waren om de schade te onderbouwen.
 - Inzet van media en publiciteit zoeken waarbij het 'slecht verweren' is als partij die namens de Politie ('de boosdoener') is ingeschakeld.
 - Journalistiek: dat wat het publiek graag wil horen vertolken of een gedegen feitenonderzoek?
 - Politiek werd vrijwel dagelijks bestookt met mailberichten over de 'lange duur van afwikkeling' en wilde ook 'oplossingen forceren'.
 - Remedie: correct blijven in de bejegening en de inhoudelijke beoordeling vanuit de menselijke maat voorop stellen + de dialoog voeren met betrokken partijen en hen met elkaar in contact brengen, zodat voorkomen wordt dat de 'verdeel en heerstactiek' het wint van het overzicht behouden en van daaruit handelen.
 - Nu ongeveer 200 zaken verder, kan geconcludeerd worden dat het 'niet vanzelf ging' maar wel geresulteerd heeft.
-

Massaschade: front- en backoffice

Frontoffice

- Opdrachtgever(s), aangesproken partij (verzekerd bedrijf) & coördinator expertisebureau.
- Houdt zich bezig met bredere aspecten die bij een massaschade aan de orde zijn, zoals communicatie, vaststellen van stakeholders, maatschappelijke impact, polisdekking, verzekerde bedragen, juridische aspecten (juridisch kader), inzicht verkrijgen in betrokkenen, inrichting schadeproces etc.
- Tactisch/strategische rol.
- Wat gaan wij doen en welk effect heeft dat?

Backoffice

- Team van experts/projectteam.
 - Houdt zich bezig met bezoeken, schadevaststelling etc.
 - Operationele rol.
 - Hoe gaan wij het doen?
-

Inzichten: frontoffice

1. Communiceer wat je als aansprakelijk gestelde/gehouden partij gaat doen, onderzoeken etc. en toon (gemeente) compassie naar de slachtoffers;
 2. Kom tot een 'stakeholdersanalyse', m.a.w. wie zijn de belanghebbenden en welke mogelijke belangen hebben zij;
 3. Betrek die belanghebbenden in je aanpak;
 4. Stel zo snel mogelijk een juridisch kader op en relateer dit aan de diverse 'stakeholders', m.a.w. hoe wordt aangekeken tegen de aansprakelijkheid en wat betekent dit voor de te onderscheiden 'stakeholder' in mogelijke aanspraak en schade;
 5. Bepaal op welke wijze de schadezaken beoordeeld gaan worden en of hiertoe een specifieke (onafhankelijke) stichting opgericht wordt en zorg voor een representatieve samenstelling in dat bestuur vanuit alle 'stakeholders';
 6. Informeer de 'stakeholders' in ieder geval ook via een specifiek daarvoor ontwikkelde website.
-

Inzichten: backoffice

1. Geef invulling aan het opgestelde juridisch kader en stel vast hoe dit er in 'reguliere zin' uitziet. Wat betekent dit in de concrete massaschade en leidt dit tot een werkbare basis?
 2. Zijn er redenen om van de reguliere beoordeling en regels van bewijsrecht af te wijken en waarom?
 3. Wat betekent afwijking van de 'reguliere regels' voor alle 'stakeholders' en hoe staan zij hier tegenover?
 4. Hoe wordt geoordeeld over de te onderkennen (schade)aanspraken van de slachtoffers, m.a.w. waarmee dient globaal rekening gehouden te worden?
 5. Zijn er mogelijkheden om een 'rechtens onverplichte' betaling te doen om zo ruimte te creëren voor het opstellen van nadere criteria en een 'matrix'? Dit zorgt bovendien voor enige 'goodwill' en betrokkenheid. Overigens denk ik dan niet aan 30K als bij de Toeslagenaffaire en 'als het meer is dan horen we het wel';
 6. Zoek de afstemming en samenwerking met het 'frontoffice' om zo gezamenlijk invulling te geven aan het 'schadetraject'.
-

Afronding

- Juridisch is massaschade verankerd als gekeken wordt naar de te volgen (gerechtelijke) procedure en schade kan op concrete of meer abstracte wijze worden vastgesteld.
 - De theorie is congruent, maar de praktijk weerbarstiger en er zijn meer beïnvloedingsfactoren dan louter juridische... Theorie en praktijk zijn daarmee minder congruent dan dat 'de wet voorschrijft'...
 - Als iedereen zich aan de wet (theorie) houdt, is er niets aan de hand maar dat doet niet iedereen...
 - Iedere massaschade kent weer andere facetten/belangen en vraagt om maatwerk.
 - Juridische benadering vergt tijd en gaat vaak ten koste van de (uiteenlopende) belangen van 'stakeholders' en die verdwijnen naar de achtergrond.
 - Een 'stakeholdersanalyse' geeft inzicht en kan m.i. verricht worden om alle (uiteenlopende) belangen inzichtelijk te krijgen en in kaart te brengen, zodat die informatie niet verloren gaat of pas na verloop van jaren opgesteld wordt met alle bijbehorende irritaties/conflicten...
 - Het concrete 'draaiboek' ligt daarmee klaar voor het geval er ook in juridische zin 'gepresteerd moet worden'...
-

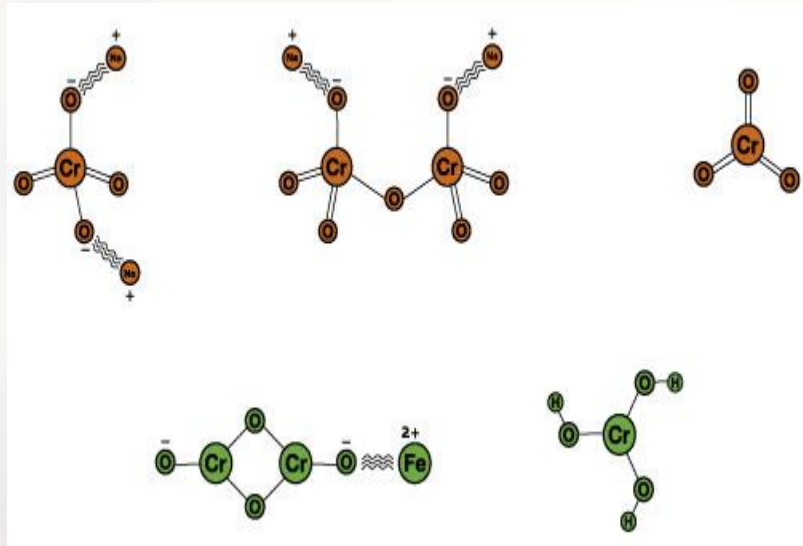
Vragen

Hartelijk dank voor uw aandacht

CONNECT
BY ANDRIESEN ACADEMY

Compensatie(regelingen) voor schade door Chroom-6 *Grip op massaschade?*

Agenda

- Een stukje achtergrond, chemie en (medische) wetenschap
 - Chroom-6 Tilburg
 - Chroom-6 Defensie
 - Regelingen: grip op massaschade?
 - Rol van de expert: ervaringen
 - Knelpunten en oplossingsrichting
 - Vakgroep Beroepsziekten Andriessen Expertise
 - Afronding
-

Wat is Chroom-6?

- Chroom is een metaal
 - Chroom-6 is een verbinding met een andere stof, zoals zuurstof
 - Roestwerende eigenschappen
 - Bestanddeel in onder meer verf
 - Komt vrij bij verf spuiten, schuren, slijpen, zagen of verhitten.
-

Chroom-6 in het lichaam

- Door inslikken
- Door inademen
- Via de huid

De Chroom-6 verbinding moet oplossen in water (longslijm, maagsap of zweet) om een cel te kunnen ingaan.

RIVM ziektebeelden

- Longkanker, neus- en neusbijholtekanker, maagkanker
- Luchtweg allergieën, astma, neusslijmvliesontsteking, zweren in de neus
- COPD
- Contacteczeem
- Strottenhoofdkanker

De lijst met aan Chroom-6 gelieerde aandoeningen wijzigt al naar gelang de (medisch) wetenschappelijke inzichten dat aantonen.

(bron: <https://www.rivm.nl/chroom6/ziektelijst>)

Gemeente Tilburg: Chroom-6 bij re-integratieproject tRom

- Tussen 2004 en 2012 namen circa 800 mensen deel aan een re-integratietraject tRom (re-integratiebedrijf van de gemeente Tilburg)
 - Restauratiewerkzaamheden in de werkplaats van NedTrain aan museumtreinen (eigendom van Spoorwegmuseum)
 - In verflagen van treinstellen zou de schadelijke stof chroom-6 hebben gezeten
 - RIVM onderzoek toonde aan dat de deelnemers en hun trajectbegeleiders ziek kunnen zijn geworden of nog kunnen worden door contact met Chroom-6.
-

RIVM onderzoek 2019

Rijksinstituut voor Volksgezondheid
en Milieu
Ministerie van Volksgezondheid,
Welzijn en Sport

Chroom-6 Bij het re-integratieproject tROM in Tilburg

U heeft gewerkt voor het tROM-project.
Tijdens uw werk kwam u misschien in contact met chroom-6.
Als u contact had met chroom-6, dan kunt u hiervan ziek zijn geworden.

Nieuw onderzoek

Het RIVM deed in 2019 nieuw onderzoek naar ziekten die door chroom-6 veroorzaakt kunnen worden.

Daaruit blijkt dat chroom-6 ook strottenhoofdanker kan veroorzaken. Strottenhoofdanker wordt daarom toegevoegd aan de ziektelijst chroom-6.

Afbrokkelende tanden

Onderzoekers hebben in 2019 speciaal gekeken of chroom-6 afbrokkelende tanden kan veroorzaken. Hier blijkt geen aanwijzing voor te zijn.

Financiële regeling

Als u in contact kwam met chroom-6 en ziek bent, krijgt u misschien een financiële tegemoetkoming.

Werkte u met chroom-6 en voelt u zich ziek?

Ga dan naar uw huisarts. Laat weten dat u met chroom-6 heeft gewerkt. Uw huisarts kan u helpen met uw gezondheid.

Regeling tegemoetkoming Chrom-6

- Opgesteld na advies van de Onafhankelijke onderzoekscommissie Tilburg ten behoeve van:

Inhoud compensatieregeling

- Eenmalige financiële tegemoetkoming van Euro 7.000,-- voor alle betrokkenen (materiele en immateriële componenten)
 - Ziektebeeld veroorzaakt door Chroom-6 (komt voor op lijst aandoeningen RIVM en werkzaam geweest tussen 2004 t/m 2010) extra een bedrag tussen Euro 5.000,-- en Euro 40.000,-- (immateriële schadevergoeding).
 - Compensatie eenmalig Euro 500,-- voor tijdverloop.
 - Compensatie eigen risico zorgverzekering gedurende drie jaar.
 - Meer schade? Wenden tot "Schadeloket Verzekeraars Chroom-6".
 - Rechtbank Zeeland West-Brabant 22-9-2021 JA 2021/145: geen forfaitaire vaststelling immateriële schadevergoeding, NedTrain wel aansprakelijk, ook voor angstschade, schadestaatprocedure.
-

Defensie: POMS-locaties

- POMS: Prepositioned Organizational Material Storage
- Defensiepersoneel voerde vanaf de jaren '70 onderhoudswerkzaamheden uit aan Amerikaans materieel dat daar was opgeslagen.
- Langdurige blootstelling aan Chroom-6.
- RIVM rapport 4 juni 2018: Defensie voldeed op vijf POMS-locaties niet aan de wettelijke regels voor het bieden van veilige arbeidsomstandigheden voor het werken met gevaarlijke stoffen.
- Uitbreiding onderzoek RIVM in 2021: op vrijwel alle locaties en bij alle Defensieonderdelen kan personeel in contact zijn gekomen met Chroom-6. Bescherming tegen contact met Chroom-6 in de jaren '70 onvoldoende.

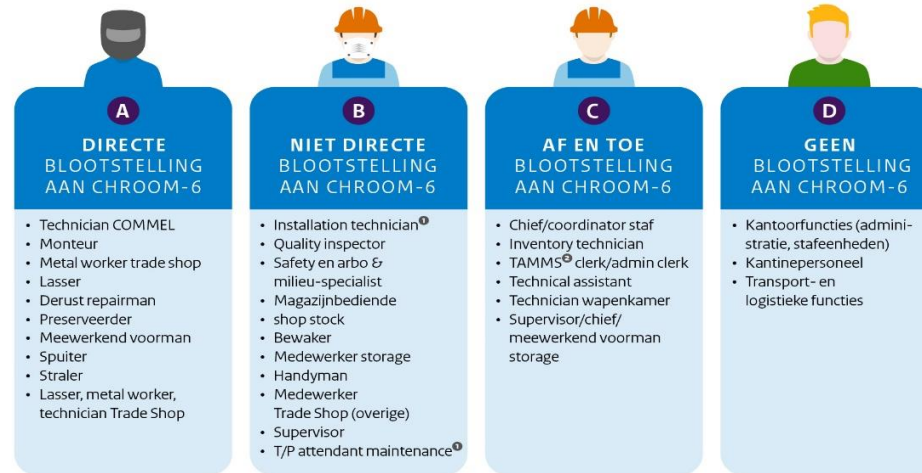
Defensie: POMS-locaties

- In het 2021 RIVM onderzoek ging het met name om de werkzaamheden waarbij een medewerker in contact kon komen met Chroom-6. De volgende werkzaamheden werden benoemd.
 - Verfspuiten met spuitpistool
 - Spotpainten met spuitbus, roller, kwast
 - Stralen van geverfde oppervlakken
 - Vrijkomen of verspreiding verfstof
 - Verwijderen van oude verflagen (slijpen, schuren, frezen, boren)
 - Demontage gevefd materieel (ook openbranden)
 - Bewerking gevefd materieel (ruimen, klinken, schroeven)
 - Wegblazen verfstof
 - Lassen of snijbranden
-

Chroom-6

Blootstelling op de poms-locaties van Defensie

Het RIVM deed onderzoek naar het verband tussen ziekten en blootstelling aan chroom-6 op de poms-locaties. Defensiepersoneel voerde op deze locaties onderhoudswerkzaamheden uit aan Amerikaans materieel dat daar was opgeslagen. Het onderzoek toont aan dat chroom-6 ziekten kon veroorzaken bij werknemers die hieraan zijn blootgesteld. In sommige functies zijn werknemers meer blootgesteld aan chroom-6 dan in andere functies. Hieronder zie je per functie welke ziekte(n) chroom-6 kon veroorzaken.

¹ T/P - Tools & Parts-attendant: magazijnfunctie, uitgifte van gereedschap en materialen
² TAMMS - Technical Army Maintenance Management System

OVERZICHT MOGELIJKE ZIEKTEN PER FUNCTIEGROEP

	A	B	C	
Longkanker	+	+	+	
Maagkanker	+	+	+	
Neus- en neusbijholtekanker	+	+	+	
Strottenhoofdkanker	+	+	+	
Allergische astma / neusslijmvliesontsteking (rhinitis)*	+	+	?	+
Chronische longziekten	+	-	-	-
Perforatie neustussenschot door zweren*	+	+	-	-
Allergisch contacteczeem*	+	+	+	+

+ Deze ziekte kan zijn veroorzaakt door blootstelling aan chroom-6 op de poms-locaties
 - Onwaarschijnlijk dat deze ziekte kan zijn veroorzaakt door blootstelling aan chroom-6 op de poms-locaties
 ? Onduidelijk of deze ziekte kan zijn veroorzaakt door blootstelling aan chroom-6 op de poms-locaties

* Op dit moment kunnen deze ziekteverschijnselen niet meer ontstaan als gevolg van blootstelling aan chroom-6 op de poms-locaties

Coulanceregeling 2015

- Er moet een aanwijzing zijn dat de aandoening is veroorzaakt door werken met Chroom-6 op een POMS-locatie.
 - Ten minste 1 jaar hebben gewerkt in een risicofunctie.
 - Aandoening moet voorkomen op ziektelijst RIVM
 - Als aan de voorwaarden is voldaan coulancetegemoetkoming van minimaal Euro 3.000,-- en maximaal Euro 15.000,--.
 - Regeling vervallen in juni 2021 en vervangen door Regeling uitkering chroom-6 Defensie en uitgebreid tot werk op alle Defensielocaties.
-

Regeling uitkering chroom-6 Defensie

- Uitkering houdt geen erkenning van aansprakelijkheid door de Staat in.
 - Door aanvaarden uitkering doet een werknemer geen afstand van een lopende of toekomstige aansprakelijkstelling.
 - Hoge Raad 3-12-2021, NJ 2021, 397 ECLI:NL:HR:2021:1806: Staat aansprakelijk voor schade door blootstelling aan Chroom-6. Oordeel berust niet op de aanname dat de Staat zijn aansprakelijkheid heeft erkend met de toekenning van uitkeringen op grond van de uitkeringsregeling.
 - Aanspraak op immaterieel en materieel deel. Immaterieel deel onder meer afhankelijk van duur blootstelling, aard ziekte. Materieel Euro 4.110,59.
 - Advies beoordelingspanel.
 - Staat geeft belasting- en premiegarantie af.
 - Meer schade, angstschade? Claim indienen bij Defensie.
 - Rechtbank Den Haag 12-4-2022, ECLI:NL:RBDHA:2022:3316
-

Een veelvoud aan regelingen...

- Regelingen asbest en ops
 - Regeling tegemoetkoming Q-koorts
 - Regeling vergoedingen beroepsziekten Politie
 - Regeling ereschuld veteranen
 - Tijdelijke wet Groningen
-

..., maar geen grip?

- Samenstelling van het collectief
 - Aard van de schade
 - Financiering
 - Verhouding tot wettelijk kader
-

De rol van de expert: grip op massaschade!

- Beroepsziekten: weerbarstige materie, ingewikkelde stelplicht- en bewijslastverdeling en juridisch debat: proces begeleiden, sturen en doelstelling.
 - Regelingen zijn basisvoorziening voor degenen die aan de gestelde voorwaarden voldoen.
 - Regelingen vestigen geen aansprakelijkheid, dus...
 - Bij gesteld meer schade dan waarin de regeling voorziet, zowel aansprakelijkheid als schade aantonen.
 - KNELPUNT
-

Knelpunten bij regeling Tilburg

- Na ontvangen uitkering op basis van de regeling wordt alsnog gesteld dat er meer schade is.
 - Onderbouwing ontbreekt.
 - Verrekening met uitkering op basis van de regeling.
 - Lange duur procedure.
 - Schadebeeld divers, gezien samenstelling van het collectief slachtoffers.
 - Tijdrovend en kostbaar.
-

Oplossingsrichting

- Gedane zaken nemen geen keer, maar...
 - Bij collectieve schades; documenteer op basis van vast format.
 - Inventariseer individueel (zie Rechtbank Zeeland West-Brabant 22-9-2021).
 - Benoem uitvoeringsorganisatie.
 - Faciliteer in herstel mogelijkheden, voorzieningen en informatie.
 - Publiceer en communiceer.
-

Vakgroep beroepsziekten Andriessen

Expertise

- Verankeren kennis en delen van inzichten en ervaringen
 - Aanspreekpunt voor opdrachtgevers die worden geconfronteerd met beroepsziekten
 - Werkt nauw samen met de vakgroep Massaschade
 - Coördinator vakgroep beroepsziekten: mr. Hans van Rossum, Nivre register-expert
 - Coördinator vakgroep Massaschade: mr. drs. Philip Cilon MCC.
-

Afronding

- Compensatieregeling vs afwikkeling als volgens BW
 - Vroegtijdige inventarisatie stakeholders en belangen
-

Vragen & afronding

Hartelijk dank voor uw aandacht

CONNECT
BY ANDRIESEN ACADEMY

CONNECT

BY ANDRIESSEN ACADEMY

Contact

T 010 - 404 13 88

E j.quakkelaar@andriessenexpertise.nl